

بسم الله الرحمن الرحيم

یادداشت فارس

حاکمیت و حکمرانی در تمدن سایبری؛ چالشی پیش رو

اردوان مجیدی

۱۴ تیرماه ۹۹

حاکمیت و حکمرانی در شکل جدید آن در تمدن سایبری، قوانین، سازوکارها و بافت متفاوتی می‌یابد، و دچار تطور و دگرذیسی می‌شود. حاکمان برای حفظ حاکمیت و اقتدار خود، باید ماهیت این نوع جدید حاکمیت و حکمرانی را درک کرده، و بر اساس معادلات و رویکرد متفاوت آن عمل کنند.

تمدن سایبری

همه ما کما بیش، تحولی را به صورت ملموس در بافت زندگی و محیط خود، بخصوص در سه دهه گذشته احساس می‌کنیم. تحولی که شاید از ۶۰ سال قبل آغاز شد، و در ۱۰ سال اخیر (در مقایسه از جایگاه وضعیت امروز) به اوج خود رسید. به نظر می‌رسد، ما در حال تجربه بروز تمدنی متفاوت هستیم. تمدنی که ابعاد متعددی دارد، و ما آن را تمدن سایبری می‌نامیم. تمدنی که در آن، تعامل ماشین (بخصوص ماشینهای مبتنی بر فناوری اطلاعات) و انسان، و خودکارسازی و هوشمندسازی فعالیتها، تاثیرات گسترده‌ای را بر چگونگی زندگی انسان گذاشته است.

ان شاء الله به یاری خداوند متعال، در سلسله یادداشتهائی، به تحلیل ابعادی از تحول و چالشهای این تمدن سایبری خواهیم پرداخت.

حاکمیت و حکمرانی سایبری

حاکمیت^۱ و حکمرانی^۲، هر چند که به نظر دور از دسترس تحول، و از نظر ماهیت پایدار به نظر می‌رسد، ولی یکی از راهبردی‌ترین و مهمترین عرصه‌های تحول و تطور یافته در تمدن سایبری است. قدرت فائقه حاکم در محدوده جغرافیای حاکمیت خود، دچار چالشهای متعددی شده است. اگر قبلاً حاکم، در این محدوده دارای اقتدار مطلق شناخته می‌شد، پس از جنگ جهانی اول و دوم، با تشکیل نهادهای بین‌المللی و حلقه‌های قدرت کشورهای مسلط شده بعد از جنگ، و مداخلات آن در عرصه حاکمیتی کشورها، دچار رخنه‌هایی در این اقتدار شد. اما در مرحله بعد و در پهنه فضای سایبر، **رنه نرم و رزنه** دیگری در عرصه حاکمیت رخ داد، و همچنان در حال وقوع و پیشرفت است.

اقتدار حاکمیت، بتدریج در طیفی از حوزه‌های جامعه و حکمرانی، به انواع دیگری از قدرت تطور پیدا کرد، که هم **شیوه بکارگیری و تحقق آن متفاوت شد**، و هم **بتدریج در اختیار افرادی غیر از حاکمان رسمی قرار گرفت**.

سکوها^۳ نمونه‌هایی از این تغییر جایگاه اقتدار هستند. سکوهایی مثل گوگل، ویندوز، تلگرام، اندروید، رمزارزها و نظایر آنها در سالهای اخیر، میدانهای را ایجاد کرده‌اند، که اقتدار حاکمیت را در کشورهای مختلف به چالش کشیده‌اند. مالکان سکوها، از طریق سکوهای خود، **مداخلاتی حساب شده در میدانهای جغرافیای کشورهای دیگر** انجام می‌دهند. حاکمان در این پهنه، با مداخلاتی از جنسی متفاوت مواجه شده‌اند. کشورها نه می‌توانند جلوی ورود سکوها را به عرصه زندگی جامعه خود بگیرند، و نه می‌توانند به سادگی مداخلات آنها را در زندگی مردم مدیریت کنند.

در چنین پهنه‌هایی است که **حاکمیت دچار تغییر ماهیت می‌شود**. حاکمیت در شکل جدید آن در تمدن سایبری، قوانین، سازوکارها و بافت متفاوتی می‌یابد. **حاکمان برای حفظ حاکمیت و اقتدار خود، باید ماهیت این نوع جدید حاکمیت را درک کرده، و بر اساس معادلات و رویکرد متناسب آن عمل کنند**. همچنین سازوکارهای حکمرانی برای جاری ساختن حاکمیت نیز به همین صورت دچار تطور و دگرگونی می‌شود؛ و نیازمند فهم و اتخاذ رویکردهای متفاوتی است.

ضمن اینکه در شرایط تحول کرونائی و پساکرونائی، بروز طیفی از این خصوصیات تطور یافته، تشدید می‌شود. به نظر می‌رسد که شرایط بحران کرونا، در سوق پیدا کردن سریعتر جامعه به سمت تمدن سایبری، نقش موثری داشته است.

بعضا دیده می‌شود که در مواجهه با افسارگسیختگی این میدان، و ضوابط نامشخص و مبهم این فضا، راهکارهایی که برای درگیر شدن حاکمیت و حکمرانی در فضای سایبر ارائه می‌شود، راهکارهایی ساده انگارانه

و در حد استفاده از فن آوری اطلاعات، فیلترینگ، محدود کردن دسترسی، و راه اندازی یک واحد سازمانی برای این امور، در دستگاههای حکومتی است.

برخی مشخصه‌های راهبردی

در این یادداشت قصد ندارم به تبیین این تطور ماهیت پردازم. فقط قصد دارم ذهنها را نسبت به این تغییر ماهیت، حساس و هشیار کنم.

بد نیست که برای اینکه بهتر این تطور را درک کنیم، برخی از ابعاد و مشخصه‌های راهبردی در حوزه حاکمیت و حکمرانی سایبری را مورد اشاره قرار دهیم:

- **قدرت نرم** به تدریج بیش از قدرت سخت، در سازوکارهای حکمرانی اهمیت پیدا کرده، و جنبه‌های نرم قدرت، و قدرتهای نرم، طیف وسیعتری از تعیین کنندگی در حاکمیت پیدا کرده‌اند. به همین دلیل نظامهای حاکمیتی، به جای درگیر شدن در قوانین و ابزارهای مرسوم اعمال حاکمیت با شکل سخت آن، از ابزارهای جدید حکمرانی که قدرت نرم را بکار می‌گیرد، استفاده می‌کنند.
- در حکمرانی جدید نقش **نهادهای** بسیار بیشتر از نقش سازمانها، اهمیت پیدا کرده است. به جای تعریف مقررات رسمی و در قالب دستورالعملهای مشخص و ایجاد سازمان رسمی، آنچه که جریان پیدا می‌کند، فرهنگ و قواعد نانوشته نهادی است که در بطن جامعه نهادینه شده، و جامعه طبق قواعد آن رفتار می‌کند. در حکمرانی جدید، بسیار بیش از گذشته، حاکمان یاد می‌گیرند که چگونه سازواره‌ها را در قالب نهاد، به جامعه تزریق کرده، و هزینه اجرای آن را کاهش داده، و تثبیت کنند. همچنین با قدرت پیدا کردن بافتهای اجتماعی، جامعه نیز یاد گرفته که چگونه با شکل دادن یک بستر نهادی، خواسته‌ها و رفتار خود را به حاکمیت تحمیل کند. در این میان حاکمیت با توجه به امکان نهادینه سازی و ایجاد بسترهای نهادی توسط رسانه‌ها و تعاملات اجتماعی، در انحصار اقتدار در حیطه خود دچار چالش شده، و امکان اعمال قدرت توسط قدرتهای بیرونی، در حیطه درونی یک حاکمیت، افزایش یافته است. به همین دلیل حاکم کسی است که می‌تواند نهادها را در یک جامعه شکل دهد، و رفتار آن را تنظیم کند، حتی اگر در خارج از قلمرو جغرافیائی خود باشد.
- به همین دلیل حکمرانی در **فراایندهای تصمیم‌گیری**، نقش جدی‌تری را به نهادها و جامعه داده، تصمیم‌گیری حکمرانان را به سطوح بالاتری انتقال داده، و تصمیم‌گیری آحاد جامعه را در قالب نهادها، در طیف وسیعتری جاری کرده است.
- حکمرانی، ابعاد **تصدی‌گری** را از دوش حاکمان به نهادها انتقال داده، و حاکمان را به سمت ایفای موثرتر نقش **تولیت و تنظیم‌گری**، سوق داده است.

- در عین حال، انتظارات از حفظ حاکمیت و اقتدار را در فضای متشتت ایجاد شده، در جامعه افزایش می‌دهد، به نحوی که جامعه در عین اینکه انتظار مداخله تصمیم گیرنده خود را در تمام امور تصور می‌کند، **مداخله ختم کننده** تشتت و سردرگمی را توسط **دولت و حکومت**، به عنوان فصل الخطاب نیز مطالبه می‌کند. همچنین در اموری که به عنوان بستر ساز و پشتیبانی عمومی، و فراهم کننده امنیت و رفاه عمومی جامعه، بخصوص در شرایط بحرانی محسوب می‌شود، جامعه از حکومت، مطالبه میدان‌داری، و حتی بعضاً تصدی‌گری دارد.
- **سکوها** در این پهنه نقش تعیین کننده‌ای پیدا می‌کنند. بخش مهمی از حکمرانی در پهنه سکوها رخ می‌دهد. همچنین ماهیت حاکمیت، و حوزه و شکل اقتدار آن، در عرصه بروز سکوها، دچار دگردیسی می‌شود. بنا بر این حاکمیتی موفق است، که بتواند سکوها را در عرصه حکمرانی خود بکار بگیرد، و قواعد اقتدار در این عرصه را در بافت خود، جاری و هضم کند.
- **ایجاد سکوها** و بسترهای راهبردی، که نقش تعیین کننده‌ای در جریان حکمرانی دارند، نقش کلیدی را در حاکمیت ایفا می‌کند. کسی که بتواند زیرساختها و بسترهای راهبردی را ایجاد و پهنه آن را مدیریت کند، اقتدار حاکمیت بالاتری پیدا می‌کند؛ حتی اگر در جایگاه معمول حاکمیت قرار نداشته باشد. به این ترتیب سکوها، تعیین کننده حاکم، و محدوده و شکل حاکمیت خواهد بود.
- **سکوه‌های غیر ملی**، اینجا نقش برهم زندگی حاکمیتی خود را بیشتر نشان می‌دهند؛ و شهروندان جغرافیائی دیگر، به شهروند سکوی غیر ملی تبدیل می‌شوند.
- نقش **داده‌های بزرگ** و قدرت دستیابی و تحلیل آن، نقش تعیین کننده در مدیریت میدان را بر عهده خواهد داشت، و به همین دلیل مالکان داده‌های بزرگ، شریکان اصلی حاکمیت محسوب می‌شوند.
- شکل‌گیری **دولت - ملت**^۴، به صورت عملیاتی‌تر و جدی‌تری، در بافت جدید حاکمیت و حکمرانی محقق می‌شود. به همین دلیل سازوکارهای حکمرانی باید ایفای نقش موثر ملت را پیش‌بینی و فراهم کنند.
- با توجه به تمام ابعاد مذکور، قدرت رفتار اجتماعی، فارغ از منافع شخصی، با توجه به آرمانها و باورها و فرهنگ، افزایش یافته، و به همین دلیل، مشی‌جهادی می‌تواند در حوزه رفتارهای حاکمیتی، میدان وسیعی پیدا کرده، و تحقق **حکمرانی جهادی**، بر اساس سریان باورهای معرفتی دینی، بصورت جدی و عملیاتی‌تری نسبت به گذشته، امکان پذیر می‌شود.

در شرایط تمدن جدید، حفظ حیات کشورها و حاکمیت و حکمرانی آن، مستلزم فهم مناسب شکل‌تطور یافته آن است؛ و ذهنهای هوشیارتری را در مواجهه با آن طلب می‌کند.

در یادداشتهای بعدی، ابعاد دیگری از این تمدن جدید را مورد بحث و تحلیل قرار خواهیم داد. ان شاء الله.
الحمد لله رب العالمین.

کلیدواژه‌ها:

#حاکمیت #حکمرانی #تمدن_سایبری #حاکمیت_در_تمدن_سایبری #سکوهاي_سایبری
#حکمرانی_جهادی

^۱ - Sovereignty - حق و قدرت کامل حکمرانی، کنترل و قانونگذاری قلمرو خود، بدون هیچ واسطه بیرونی.

^۲ - Governance - تمام فرایندهای تعامل و تصمیم‌گیری ذینفعان، برای اداره کردن هر آنچه که در محدوده حاکمیت وجود دارد.

^۳ - Platforms - یا بسترهای زیرساختی مبتنی بر فناوری اطلاعات، که در آن طیفهای مختلف ایجاد زنجیره ارزش در جامعه، با یکدیگر به تعامل می‌پردازند. مثلاً تولید کنندگان، یا ارائه کنندگان خدمات و استفاده کنندگان محصولات و خدمات، از طریق یک سکو مانند آمازون، گوگل، اسنپ، یا فروشگاههای اینترنتی و نظایر آن، محصولات و خدمات خود را در اختیار یکدیگر قرار می‌دهند.

^۴ - Nation State